

Számvéber Norbert

A Zala megyei harcok döntő ütközete Novánál

(1945. március 31 – április 2.)¹

1. Szovjet lovasság üldözés közben. Jól látható a katonák kezében az ívelt pengéjű szablya, a saska (Forrás: internet)

A szovjet 3. Ukrán Front 1945. március 16-án megindította támadását Bécs irányában. A német és magyar csapatokat irányító Dél Hadseregcsoporthoz tartozó erők a Balaton és a Duna között az utolsó saját offenzívát, a „Frühlingserwachen” („Tavaszi ébredés”) hadművelet kudarca után halogató harcot vívtak, és gyors ütemben vonultak vissza nyugati irányban, a német birodalom által bekebelezett Ausztria felé.

Március 28-án reggel a szovjet 27. hadsereg csapatai behatoltak Zala vármegye területére és birtokba vették többek között Túrje, Tekenye, Zalavég és Batyk településeket.

Március 29-én a szovjet 27. hadsereg gyorscsoporthoz tartozó, korszerű SzU-100 önjáró lövegekkel megerősített 18. harckocsihadtest a 3. gárda légi-deszant-hadosztály részeivel közösen elfoglalta Zalaegerszeget. A várost a

¹ Az írás a „Megszállástól megszállásig. A második világháború és következményei Zala megyében, 1944–1947” című tudományos konferencián, Zalaegerszegen, 2021. június 16-án „Hadműveletek Zala megyében 1945-ben” címmel elhangzott előadás kissé módosított, bővített és jegyzetekkel kiegészített változata.

170. harckocsidandár és a 32. gépkocsizó lövészandár két zászlóalja az 1952. és 1953. önjáró tüzérezredekkel együttműködve Zalaszentiván felől támadta meg. A települést csupán gyenge erők védték, a magyar „Dráva” ezred főleg csendőrből álló III. zászlóalja, valamint a német 297. gyaloghadosztály és a 3. lovashadosztály néhány alakulata.

Zalaegerszeg szovjet elfoglalása után a 3. Ukrán Front törzsében döntés született arról, hogy az addig tartalékban tartott 5. gárda-lovashadtestet alkalmazták arra, hogy a várostól déli irányban támadva, Nagykanizsától nyugatra vágja el a német 2. páncélos hadsereg nyugat felé vezető visszavonulási útvonalát, és így segítse elő, hogy a Balaton és a Dráva között támadó szovjet 57. és bolgár 1. hadsereg erőivel együtt bekeríthessék a német és magyar csoportosítást.

Hadtörténelmi érdekesség, hogy a második világháború utolsó napjaiban Zala megye területén (is) szovjet és német lovass csapatok csaptak össze az 5. gárda-lovashadtest és az I. lovashadtest kötelékében. A keleti hadszíntéren mindkét fő hadviselő fél alkalmazott lovon mozgó, de gyalog harcoló lovasköteléket dandár, hadosztály és hadtest erőben. A felek jelentős mennyiségű páncélossal is megerősítették a lovasságot. A szovjet lovashadosztálynak saját harckocsiezrede volt, hadtest szinten pedig egy önjáró tüzérezred támogatta a hadosztályokat. A német I. lovashadtest két lovashadosztályának páncélvadász osztályában saját rohamlövegei, páncélos-felderítő osztályában pedig könnyű harckocsijai és lövészpáncélosai voltak. A német lovasságnak 1940-től már nem volt szálfejevere (kardja), ehelyett nagy mennyiségű korszerű gépkarabélyt kaptak a csapatok. A szovjet lovasság ugyanakkor megtartotta ívelt pengéjű szabályját, a saskát, amelyet főleg üldözéskor forgattak halálos pontossággal.

1945. március 31-én az 5. gárda-lovashadtest három lovashadosztálya megindította támadását Zalaegerszeg körzetéből Nagykanizsa felé.

A 12. gárda-lovashadosztály aznap elfoglalta Novát, amely a német utánpótlás szempont-

jából kulcsfontosságú Zalaegerszeg–Rédics vasútvonal Bak és Lenti közötti szakasza közelében feküdt. A németek a Zalalövőtől délre indított szovjet támadásokat viszont visszaverték, és innen két támadó páncélos kilövését jelentették.² Az 5. gárda-lovashadtest 71. harckocsi-ezrede 17 óra körül Kálócfán gyülekezett, hat megmaradt T-34/85 harckocsijával, miután a 11. gárda-lovashadosztály erőit támogatva, Zalalövőtől 4 km-re délre a német „Rudno” rohamdandár és a 16. SS-páncélgránátoshadosztály részei két T-34/85 páncélosát kilőtték (az egyik ki is égett), további három pedig felrobbant az aknazárakon.

Az 54. harckocsiezred Csesztregen harcolt tíz üzemképes T-34/85-tel, az 1896. önjáró tüzérezred pedig a Novát elfoglaló 12. gárda-lovashadosztályt támogatta 14 SzU-76M páncélosával.³

A német 16. SS-páncélgránátoshadosztály részei (egy tüzérosztály és a 36/I. SS-páncélgránátos-zászlóalj) Csesztregnél volt védelemben. A 16/II. SS-tüzérosztályban szolgáló Engelbert Meier SS-Unterscharführer visszaemlékezése szerint: *„Két állás volt Csesztreg és Lenti között. Húsvétra rövid ideig bekerítették minket, a járműveknek nem volt már üzemanyaga. A szovjetek egy gyalogsági és páncélos-támadását mintegy 20 gránáttal még meg tudtam állítani, a támogató szárazföldi haderő páncélosai két harckocsit gyűjtöttek fel lövéseikkel. Az Alsólendva felé vezető úton való kitöréskor két oldalról lőttek minket. Egy német páncélos hevesen égett és lőszere felrobbant.”*⁴

A szovjet 5. gárda-lovashadtest erői a továbbiakban Zalaegerszegtől nyugatra Nován keresztül 7 km-re megközelítették a Zalaegerszeg–Rédics vasútvonal Bak és Lenti közötti szakaszát.

A Dél Hadseregcsoport utasította a német 2. páncélos hadsereget, hogy Bak körzetéből a 23. páncélos hadosztály és a 4. lovashadosztály, valamint a 16. SS-páncélos-felderítőosztály erőivel Lenti felé támadva, kapja oldalba és vágja el a szovjet 5. gárda-lovashadtest útját.⁵ Ugyanis a szovjetek aznap támadásukkal észak

2 NARA, T311, R163, F7215517.

3 CAMO, f. 243, op. 2928, gy. 131, li. 288.

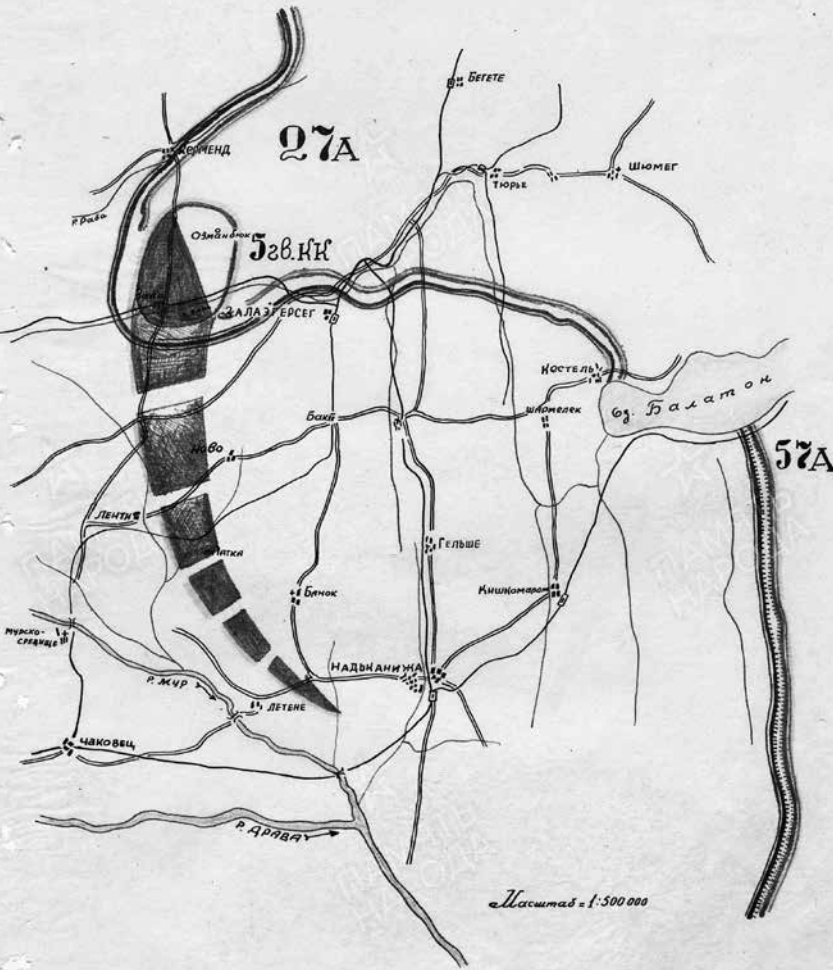
4 Puntigam, Josef Paul 1993. 123. p.

5 NARA, T311, R162, F7214866.

309

Схема № 6

Общая обстановка на фронте 27 и 57 армий перед началом действий корпуса по тылам Нидерландской группировки противника и задачи Корпуса на 30.3.45*

2. Az 5. gárda-lovashadtest tervezett manővere az 1945. március 30-ai tervek alapján (Forrás: CAMO, f. 3472, op. 1, gy. 28, li. 309.)

felől 15 km-re megközelítették a Lispe környéki kőolajmezőket.⁶

A védelmi harcot nehezítette, hogy a 2. páncéloshadserég alárendeltségében lévő magyar csapatok egyre nagyobb létszámban adták meg magukat, és a tüzérségi lőszer is fogytán volt.⁷

A 23. páncélosadosztály március 23-a óta először aznap rendelkezett ismét bevethető

páncélosokkal. A 23. páncélosezred páncéloscsoportját Fischer őrnagy vezette. Az ezred műhelyszázada addigra öt Panther és négy Panzer IV harckocsit, két Panzer IV/70 vadászpáncélost és egy rohamlöveget hozott bevethető állapotba. A páncéloscsoport azonban először a 3. lovashadosztály alárendeltségébe került, és április 1-jére virradó éjszaka Söjtör, Hahót és Tófej érintésével Gutorföldre mentelt, hogy Csömödérnél megtámadja a szovjet 5. gárda-lovashadtestet. A 23. páncélosadosztály páncélgránátos-zászlóaljai is gépkocsikra szálltak Pacsán, és Gutorföldre felé indultak.⁸

Április 1-jén a német 1. lovashadtest 3. lovashadosztálya és 4. lovashadosztályának részei reggel Gutorföldre körzetéből támadást indítottak a Cserta-patakon keresztül Nova irányában. A szovjetek hamarosan páncélosokkal támogatott ellenlökéseket indítottak és a 41. lovasezredet visszavetették a patak keleti partjára. A 31. lovasezrednek a 41. lovasezredtől jobbra sikerült előnyomulnia, majd négy szovjet páncélos kilövése után a patak nyugati partján megkapaszkodnia. Ezután a 32. lovasezredet is előrevonták, és az újra támadásra induló 41. lovasezreddel együtt a szovjet 5. gárda-lovashadtest részeit Nováig szorították vissza. A német lovasalakulatokat itt saját páncélosaik nem támogathatták, mert nem tudtak átkelni a Cserta-patakon. A 69. páncélvadászosztály utolsó három bevethető rohamlövege megsúlyyodta a patak menti sáros talajon.⁹

A német 23. páncélosadosztály páncéloscsoportja reggel 8 órakor Gutorföldről támadást indított Csömödér felé. Ortaháza elhagyása után a szovjetek Kisszigetnél elhelyezett két 76 mm-es hadosztályágyúja tüzet nyitott a német páncélosok jobbszárnyán. Egy Panther harckocsi találatot kapott. Az élen haladó Panzer IV harckocsik és Panzer IV/70 vadászpáncélosok, valamint egy rohamlöveg tovább haladt, a Pantherek viszont kifordultak, felvettek a tűzharcot a szovjet lövegekkel és kilőtték őket. Pákán az élosztág parancsnokát, Quintel főhadnagyot egy magyar parancsnoki törzs úgy tájékoztatta, hogy Csömödéren magyar

6 NARA, T311, R162, F7214867.

7 NARA, T311, R162, F7214857.

8 Rebentisch, Ernst 1963. 502–503. p.

9 Witte, Hans Joachim – Offermann, Peter 1998. 423. p.

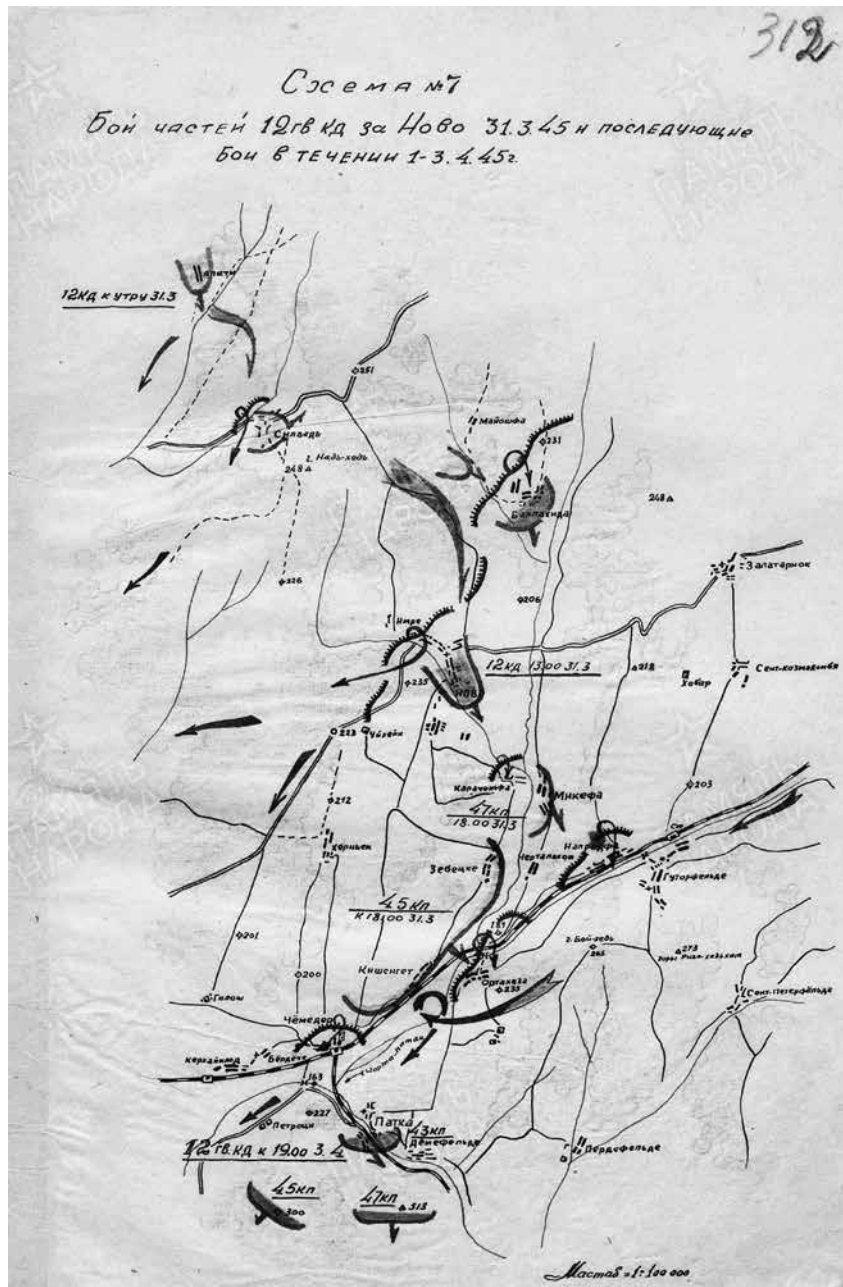
csapatok vannak. Amikor azonban két német páncélos (egy Panzer IV és egy rohamlöveg) megindult a település felé Páka felől, a Berekpatakon átvívelő híd előtt mintegy 300 méterre egy kis űrméretű szovjet páncéltörő ágyú tüzet nyitott rájuk. Csömödéren már szovjet csapatok voltak, akik a kezdeti meglepettség után felvették a harcot a németekkel. A két német harckocsi kilőtte a páncéltörő ágyút, de egyedül nem tudták a települést elfoglalni. Repeszgránátokkal és géppuskatűzzel lefoglalták a szovjeteket addig, amíg beérkezett egy hadnagy hét katonával. Velük együtt a két páncélos támadást indított egy újépítésű fahídon keresztül. A páncéltörő ágyúkat és harckocsi-támogatást nélkülöző szovjet gyalogság¹⁰ észak felé visszavonult.

Délután 16 óra körül a 128. páncélgránátos-ezred követte a páncélosokat, amelyek a szovjetek után nyomultak. A németek 18 óra körül betörték Hernyékre (Csömödértől 8 km-re északra), majd miután elfoglalták a községet, védelembe mentek át. A 126. páncélgránátos-ezred ezalatt a 128. páncélvadászosztály Jagdpanzer IV vadászpáncélosaival a 128. páncélgránátos-ezredtől keletre, ugyancsak északi irányban nyomult előre.¹¹

Az 5. gárda-lovashadtest 1896. önjáró tüzérezrede 14 SzU-76M-mel Nemesnépnél, a 71. harckocsiezred a 11. gárda-lovashadosztály erőit támogatva hat T-34/85-tel Lentikápolnánál (Lentitől 4 km-re északra), az 54. harckocsiezred a 12. gárda-lovashadosztályal pedig tíz T-34/85 páncélossal Hernyéknel (Novától 5 km-re délnyugatra) harcolt.¹²

1945. április 2-án a német I. lovashadtest 23. páncélosadosztálya 128/3. páncélgránátos-századának egy felderítőosztága április 2-ára virradó éjszaka elérte Novát, de a szovjet 12. gárda-lovashadosztály erői visszaverték őket. A német hadosztály azt a parancsot kapta, hogy foglalja el Novát és vágja el az 5. gárda-lovashadtest utánpótlási útvonalát.

Hajnali 3 órakor a 128. páncélgránátos-ezred két idegen tábori pótzászlóaljjal és egy hegyivadász-zászlóaljjal közösen támadást indított Nova ellen. A németek elfoglalták a Novától

1,5 km-re délre lévő Újhelyipusztát, de utána támadásuk elakadt a 235-ös és 238-as magassági pont között kialakított szovjet védelemmel szemben. Sőt, a szovjetek ellenlökéssel vissza is szorították az egyik tábori pótzászlóaljat.

A 128/1. páncélgránátos-zászlóalj 11 óra 50 perckor elfoglalta a Novától 2 km-re délny-

3. A szovjet 12. gárda-lovashadosztály a novai ütközetben, 1945. március 31. – április 2. (Forrás: CAMO, f. 3472, op. 1, gy. 28, li. 312.)

¹⁰ Ezek valószínűleg a szovjet 12. gárda-lovashadosztály lóról szállt katonái lehetnek.

¹¹ Rebentisch, Ernst 1963. 503. p.

¹² CAMO, f. 243, op. 2928, gy. 131, li. 304.

gatra lévő útkanyart, de a szovjet harckocsik által is védett 235-ös magassági pontot nem sikerült elfoglalniuk. A 238-as magassági pont is szovjet kézben maradt. A 23. páncélososztály páncéloscsoportja öt megmaradt páncélosával a 128/1. páncélgránátos-zászlóalj támogatja, de Újhelyipusztától északra nem jutott tovább előre a szovjet páncélosok és páncéltörő ágyúk tüze miatt. A németek az elért terepszakaszon védelemben mentek át, és azt aznap délután több szovjet ellenlökéssel szemben is megtartották. Este azonban a 23. páncélososztály részei visszavonultak Iklódbördöce körzetébe. Az 51. páncélos-utászászlóalj műszaki akadályokat és aknazáratokat létesített a környéken. A hadosztály páncéloscsoportja és a 128. páncélvadásosztály Jagdpanzer IV vadászpáncélosai az arcvonal mögött álltak készenlétben.¹³

A 16. SS-páncélgránátos-hadosztály részei Lentin keresztül vonultak vissza nyugat felé.

Az egyik SS-páncélgránátos visszaemlékezése szerint: „Lentit ismét nyugati irányban hagytuk el. Öt-hat kilométer múlva egy új Königstiger harckocsi mellett mentünk el. Ez volt a háborúban az első és utolsó alkalom, hogy ilyet láttam. A kezelőszemélyzet az üzemanyaghiány miatt éppen a páncélost készítette elő robbantásra.”¹⁴

A szovjet 5. gárda-lovashadtest 54. harckocsiezrede Nova körzetében harcolt és egy kiegészített T-34/85-öt veszített, így estére kilenc üzemképes páncélosa maradt. A 71. harckocsiezred Lentit támadta, de a németek az egyik harckocsiját megsemmisítették. Este négy harcképes T-34/85 harckocsija volt. Az 1896. önjáró tüzérezred Lendvajakabfa és Baglad körzetében volt tüzelőállásokban, és aznap két kiegészített SzU-76M-et veszített. Állományában este 11 önjáró löveg volt üzemképes állapotban. A három ezred összesen egy német rohamlöveg, két lövészpáncélos, hét géppuskafészek és két aknavető kilövését, valamint 30 hadifogoly elfogását jelentette.¹⁵

A szovjet lovashadtest a Zala megyei harcok alatt német és magyar veszteségeként 16 kilőtt és két zsákmányolt páncélost, 27 lövészpáncélost, 27 löveget, hat aknavetőt, 76 géppuskát és 4598 hadifoglyot jelentett. A hadtest saját vesztesége 109 halott, 412 sebesült, 138 ló, nyolc páncélos, 17 löveg, egy aknavető, kilenc géppuska volt.

A második világháború Zala megyei harcaiban a

novai ütközet kiemelkedő jelentőségű volt. A németek nem tudták ugyan visszafoglalni a települést, de két napon keresztül hatékonyan feltartóztatták a szovjet 5. gárda-lovashadtestet, amely így nem tudta határidőre végrehajtani a feladatát, és emiatt nem sikerült a német 2. páncéloshadserg visszavonulásának megakadályozása és a német-magyar csapatok bekerítése. A visszavonuló erők sikeresen visszavonultak a Mura folyó mögé, és tovább folytatták a szórványos ellenállást.

Zala megye területének elfoglalását a szovjet csapatok (a 27. hadsereg 320. lövészadosztálya részei) északon április 2-án Szentgyörgyvölgy birtokba vételével, délen pedig április 4-én Lovászinál (az 57. hadsereg 84. lövészadosztálya részei) fejezték be.

A megye más magyarországi régiókhoz képest jóval rövidebb idő alatt, kisebb háborús pusztítással szenvedte meg az arcvonal átvonulását. A harcoló csapatok távoztával azonban a helyi lakosságnak szembe kellett néznie a szovjet és bolgár katonai megszállás minden nehézségével.

Rövidítések jegyzéke

Levéltári források

CAMO – Centrálnej Arhiv Minyisztversztva Oborini Rosszjiszkoj Fegyveraciji (Az orosz Honvédelmi Minisztérium Központi Irattára, Podolszk)

NARA – National Archives and Records Administration (Nemzeti Levéltár és Iratkezelő Hivatal, Washington, DC)

Könyvészeti források

Puntigam, Josef Paul 1993. – Puntigam, Josef Paul: Vom Plattensee bis zur Mur. Die Kämpfe 1945 im Dreiländereck. Feldbach, é.n. [1993.]

Rebentisch, Ernst 1963. – Rebentisch, Ernst: Zum Kaukasus und zu den Tauern. Die Geschichte der 23. Panzer-Division 1941–1945. Esslingen, 1963.

Witte, Hans Joachim – Offermann, Peter 1998.

– Witte, Hans Joachim – Offermann, Peter: Die Boeselagerschen Reiter. Das Kavallerie-Regiment Mitte und die aus ihm hervorgegangene 3. Kavallerie-Brigade/Division. München, 1998.

¹³ Rebentisch, Ernst 1963. 504. p.

¹⁴ Puntigam, Josef Paul 1993. 129. p.

¹⁵ CAMO, f. 243, op. 2928, gy. 131, li. 307.